

ψωμί

ψωμί, το, ουσ. [<μτγν. ψωμίν <ψωμίον, υποκορ. του αρχ. ουσ. ψωμός (= μπουκιά)], το ψωμί. Υποκορ. **ψωμάκι, το** (βλ. λ.). Μεγεθ. **ψωμάρα, η** (βλ. λ.). Τέλος, οι παλαιότεροι το είχαν ως αμαρτία, ως γρουσουζιά, αν έβλεπαν ψωμί με την επίπεδη επιφάνειά του στραμμένη ψηλά, γιατί θεωρούσαν πως αυτοί που το είχαν, μούντζωναν το Θεό. (Ακολουθούν 76 φρ.)·

- απλώνεται σαν βούτυρο στο ψωμί, βλ. λ. [βούτυρο](#)·

- βγάζω το ψωμί μου, βλ. φρ. βγαίνει το ψωμί. (Λαϊκό τραγούδι: μέρα νύχτα εγώ δουλεύω για να **βγάλω το ψωμί μου**, για να ζήσω τα παιδιά μου μέσ' σε τούτη τη ζωή)·

- βγάζω το ψωμί (μου) με αίμα και ιδρώτα ή βγάζω το ψωμί (μου) με ιδρώτα και αίμα, κερδίζω τα προς το ζην με αφάνταστες θυσίες, ταλαιπωρίες και κόπους: «από μικρό παιδί στη φτώχεια, έμαθα να βγάζω το ψωμί μου με ιδρώτα και αίμα». (Λαϊκό τραγούδι: φτωχέ πατέρα, τι τραβάς και πώς κρατιέσαι ακόμα, στον κόσμο αυτόν που κυβερνά το μίσος και το ψέμα, πικρό το **βγάζεις το ψωμί με ιδρώτα και αίμα**)·

- βγαίνει το ψωμί, κερδίζω τα απαραίτητα για τη ζωή μου: «μπορεί να μην είμαι πλούσιος, αλλά, απ' τη στιγμή που βγαίνει το ψωμί, είμαι ευχαριστημένος». Για συνών. βλ. φρ. βγαίνει το καρβέλι, λ. καρβέλι·

- για ένα καρβέλι ψωμί, βλ. λ. καρβέλι·

- για ένα κομμάτι ψωμί, βλ. λ. [κομμάτι](#)·

- για μια μπουκιά ψωμί, βλ. λ. [μπουκιά](#)·

- δαγκάνει το χέρι που του δίνει ψωμί, βλ. λ. [χέρι](#)·

- δε δαγκάνω το χέρι που μου δίνει ψωμί, βλ. λ. [χέρι](#)·

- δεν έφαγα γλυκό ψωμί ή δε φάγαμε γλυκό ψωμί, κέρδιζα πάντοτε τα απαραίτητα προς το ζην με πολλές πίκρες και στενοχώριες: «είμαι πολύ κουρασμένος κι απελπισμένος, γιατί μέχρι τώρα δεν έφαγα γλυκό ψωμί». Ο πλ. και όταν το άτομο μιλάει μόνο για τον εαυτό του·

- δεν έχει να βάλει ψωμί στο στόμα του, βλ. φρ. δεν έχει να φάει·

- δεν έχει ψωμί να φάει, βρίσκεται σε περίοδο μεγάλης φτώχειας, είναι πάμφτωχος, λιμοκτονεί: «απ' τη μέρα που χρεοκόπησε, δεν έχει ψωμί να φάει». (Λαϊκό τραγούδι: ξεκίνησα μια Κυριακή, στον Πειραιά τραβάω, ούτε τσιγάρο είχα 'γω, **ούτε ψωμί να φάω**)·

- δικό σου ψωμί τρως, ξένο γκαϊλέ τραβάς, βλ. λ. [γκαϊλές](#)·

- είναι λίγα τα ψωμιά του ή λίγα είναι τα ψωμιά του, βρίσκεται στο τέλος της ζωής του, όπου να 'ναι θα πεθάνει: «ο παππούς μας είναι πολύ άρρωστος, κι απ' ό,τι φαίνεται είναι λίγα τα ψωμιά του»· βλ. και φρ. τα 'φαγε τα ψωμιά του·

- είναι μετρημένα τα ψωμιά του ή μετρημένα είναι τα ψωμιά του, βλ. φρ. είναι λίγα τα ψωμιά του·

- είναι το ψωμί μου, αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, μου είναι πάρα πολύ εύκολο να το κάνω, γιατί το κατέχω απόλυτα: «αυτό που για σένα είναι τόσο δύσκολο να κάνεις, για μένα είναι το ψωμί μου, γιατί έχω ασχοληθεί άπειρες φορές με παρόμοια πράγματα»·

- εμείς ψωμί δεν έχουμε κι η γάτα σέρνει πίτα, δηλώνει την ανισότητα που υπάρχει μεταξύ των ανθρώπων στην κατανομή των υλικών αγαθών, αυτοί που έχουν πραγματική ανάγκη από κάποιο υλικό αγαθό το στερούνται, ενώ,

άλλοι, αν και κατώτεροι, που δεν τους είναι και τόσο απαραίτητο το έχουν άφθονο: «εγώ που σπούδασα ζω φτωχικά κι αυτός, μπιτ αγράμματος, έχει όλα τα καλά του κόσμου, αλλά έτσι είναι στη ζωή· εμείς ψωμί δεν έχουμε κι η γάτα σέρνει πίτα»·

- έφαγε τα ψωμιά του, βλ. φρ. τα 'φαγε τα ψωμιά του·

- έχασα το ψωμί μου, απολύθηκα από την εργασία μου, έχασα τη δουλειά μου: «λόγω περικοπής δαπανών, προχώρησε η διεύθυνση σε απολύσεις κι έχασα το ψωμί μου, μαζί με δέκα άλλους εργατάες»·

- έχει πολύ ψωμί, παρουσιάζει κάτι, ιδίως δουλειά, εργασία, μεγάλο ενδιαφέρον από άποψη ωφέλειας ή κέρδους: «σκέφτηκα να κάνω μια δουλειά, που έχει πολύ ψωμί»·

- έχει πολύ ψωμί η δουλειά, βλ. λ. [δουλειά](#)·

- έχω να φάω ακόμα ψωμιά ή έχω να φάω πολλά ψωμιά ακόμα, πρέπει να περάσει ακόμα πολύ καιρός, πρέπει να εργαστώ ακόμα πολύ, για να τελειώσω αυτό που έχω αναλάβει, ή για να φτάσω σε αξία κάποιον που είναι πιο άξιος από μένα: «η δουλειά προχωράει κανονικά, αλλά, για να την τελειώσω, έχω να φάω ακόμα ψωμιά || είμαι κι εγώ γιατρός, αλλά, για να φτάσω τον τάδε, έχω να φάω πολλά ψωμιά ακόμα»·

- η μαρμελάδα είναι για το ψωμί κι όχι για τ' αφτιά, βλ. λ. [μαρμελάδα](#)·

- θα πούμε το ψωμί ψωμάκι, θα ζήσουμε σε υπερβολική φτώχεια: «αν συνεχιστεί αυτή η αναδουλειά, σε λίγο καιρό θα πούμε το ψωμί ψωμάκι». Πρβλ.: *κι αν πεις και για την αγορά που μαύρη τηνε λένε, όλου του κόσμου τα παιδιά μάνα ψωμάκι λένε* (Λαϊκό τραγούδι)·

- θα φάει πολλά ψωμιά ακόμα, για να..., θα αργήσει πολύ ακόμα, για να πετύχει κάτι, γιατί πρέπει να κάνει ή να μάθει ακόμα πολλά: «πες του πως θα φάει πολλά ψωμιά ακόμα, για να στήσει μια τέτοια επιχείρηση». Συνών. θα φάει πολλά καρβέλια ακόμα, για να(...)·

- ...και ξερό ψωμί, έκφραση με την οποία θέλει να τονίσει κανείς τη φανατική προσήλωσή του σε κάποιον ή σε κάτι, ιδίως για αθλητική ομάδα. Πρωτακούστηκε ως σύνθημα από τους οπαδούς της ποδοσφαιρικής ομάδας του ΠΑΟΚ Θεσσαλονίκης: «ΠΑΟΚ και ξερό ψωμί»·

- κάλλιο ψωμί και κρεμμύδι, έκφραση με την οποία δηλώνουμε πως είμαστε αποφασισμένοι να δεχτούμε κάθε φτώχεια, κάθε ταλαιπωρία προκειμένου να...: «κάλλιο ψωμί και κρεμμύδι για να προκόψει το παιδί μου». (Λαϊκό τραγούδι: *δολάρια δε θέλω, πώς να σου το πω; κάλλιο ψωμί, κρεμμύδι κι αυτόνε π' αγαπώ*)·

- καν ψωμί δεν είχαμε, και πούτσα μέχρι το γόνα, βλ. λ. πούτσα·

- κερδίζω το ψωμί μου, βλ. φρ. βγάζω το ψωμί μου·

- λέει το ψωμί ψωμάκι, είναι υπερβολικά φτωχός, είναι πάμφτωχος: «κάποτε ήταν πολύ πλούσιος, αλλά, απ' τη μέρα που έχασε την περιουσία του στα χαρτιά, λέει το ψωμί ψωμάκι». (Λαϊκό τραγούδι: *η μάνα μου φοράει τσεμπέρι σαν τις μανάδες τις παλιές. Παίρνει την Παναγι' απ' το χέρι και τρέχουμε στις γειτονιές και σμίγουμε με τον κοσμάκη που λέει το ψωμί-ψωμάκι*)·

- μου δίνει και τρώω ψωμί ή μου δίνει ψωμί και τρώω, τρέφομαι από αυτόν, κερδίζω τα χρήματα προς το ζην δουλεύοντας στη δουλειά του, στην επιχείρησή του: «αυτόν τον άνθρωπο τον τιμώ και τον εκτιμώ, γιατί μου δίνει και τρώω ψωμί»·

- μου κόβει το ψωμί (μου), γίνεται με κάποιο τρόπο εμπόδιο στη δουλειά μου: «στέλνει κάθε τόσο μικροπωλητές να στέκονται μπροστά στη βιτρίνα του μαγαζιού μου και μου κόβει το ψωμί». (Λαϊκό τραγούδι: *σύρμα εδώ σύρμα εκεί μου σπάει τη χολή μου, ζημιά μου κάνει στη δουλειά, μου κόβει το ψωμί μου*)·

- μου παίρνει το ψωμί (μου), βλ. φρ. μου τρώει το ψωμί (μου)·

- μου πέταξε ένα κομμάτι ψωμί, βλ. λ. [κομμάτι](#).
- μου 'ρθε βούτυρο στο ψωμί, βλ. λ. [βούτυρο](#).
- μου τρώει το ψωμί (μου), με νόμιμα, παράνομα ή αθέμιτα μέσα, μου αποσπά σοβαρά κέρδη από τη δουλειά μου, ή μου στερεί τους πόρους ζωής για προσωπικό του όφελος: «μου τρώει το ψωμί, γιατί ασχολείται με βιομηχανικές προδιαγραφές με το αντικείμενο που ασχολούμαι εγώ βιοτεχνικά || κάνει διάφορες κομπίνες με διάφορους προμηθευτές μου και μου τρώει το ψωμί».
- να φάω κι εγώ μια φορά γλυκό ψωμί ή να φάμε κι εμείς μια φορά γλυκό ψωμί, λέγεται στην περίπτωση που ύστερα από μεγάλη περίοδο οικονομικών δοκιμασιών και δυσκολιών τα πράγματα εξομαλύνονται και αρχίζουν να μας έρχονται ευνοϊκά: «επιτέλους άνοιξαν οι δουλειές, να φάμε κι εμείς μια φορά γλυκό ψωμί». Ο πλ. και όταν το άτομο μιλάει μόνο για τον εαυτό του.
- ξερό ψωμί, που τρώγεται χωρίς άλλο προσφάγι, σκέτο ψωμί: «δεν είχε τίποτε άλλο μαζί του κι έφαγε μόνο ξερό ψωμί».
- ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου άσ' το ή ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το, βλ. λ. [λόγος](#).
- όλα τα στραβά ψωμιά απ' τη νύφη καμωμένα, βλ. λ. [νύφη](#).
- περνώ με ψωμί κι ελιά ή περνώ με ψωμί κι ελιές, βλ. φρ. την περνώ με ψωμί κι ελιά ή την περνώ με ψωμί κι ελιές.
- πετώ (σε κάποιον κάτι) όπως πετάνε στο σκύλο το ψωμί, βλ. λ. [σκύλος](#).
- πλάθω ψωμί, ζυμώνω: «η μητέρα πλάθει ψωμί για το σπίτι».
- πουλιέται σαν ψωμί, βλ. φρ. φεύγει σαν ψωμί.
- στο ψωμί που τρώω! όρκος για να γίνουμε πιστευτοί σε αυτά που λέμε σε κάποιον: «στο ψωμί που τρώω, ακριβώς έτσι έγιναν τα πράγματα!».
- στου σκύλου το προσκέφαλο, ψωμί δεν ξημερώνει, βλ. λ. [σκύλος](#).
- σώθηκαν τα ψωμιά του, βλ. φρ. τα 'φαγε τα ψωμιά του.
- τα 'φαγε τα ψωμιά του, **α.** βρίσκεται στα τελευταία του, όπου να 'ναι πεθαίνει: «οι γιατροί αποφάνθηκαν πως ο παππούς τα 'φαγε τα ψωμιά του». **β.** (για μηχανήματα, ιδίως για αυτοκίνητα ή μοτοσικλέτες), λόγω της πολλής χρήσης του (της) αχρηστεύτηκε ή θα αχρηστευτεί σε λίγο, οπότε πρέπει να αποσυρθεί από την κυκλοφορία: «το 'χω τριάντα χρόνια αυτό τ' αυτοκίνητο και δικαιολογημένα τα 'φαγε τα ψωμιά του».
- τέλειωσαν τα ψωμιά του, βλ. φρ. τα 'φαγε τα ψωμιά του.
- τη βγάζω με ψωμί κι ελιά ή τη βγάζω με ψωμί κι ελιές, περνώ, ζω πολύ φτωχικά: «τον τελευταίο καιρό δεν πάνε καθόλου καλά οι δουλειές και τη βγάζω με ψωμί κι ελιά». Πρβλ. *λιαζόταν ξάπλα στην πλατεία κι είχε κρεβάτι μια σπηλιά, ήταν γι' αυτόν η ευτυχία λίγο ψωμί και μια ελιά* (Λαϊκό τραγούδι).
- την περνώ με ψωμί κι ελιά ή την περνώ με ψωμί κι ελιές, βλ. φρ. τη βγάζω με ψωμί κι ελιά.
- του 'φαγε το ψωμί, με νόμιμα, παράνομα ή αθέμιτα μέσα, του απέσπασε σοβαρά κέρδη από τη δουλειά του, ή του στέρησε τους πόρους ζωής για προσωπικό του όφελος: «δίπλα απ' το μπακάλικό του άνοιξε κάποιος ένα σούπερ μάρκετ και του 'φαγε το ψωμί || τα 'κανε πλακάκια ο ανταγωνιστής του με τον υπεύθυνο των προμηθειών και του 'φαγε το ψωμί».

- *τρέχω για το ψωμί*, αγωνίζομαι για το καθημερινό φαγητό μου και, κατ' επέκταση, ζω φτωχικά: «κουράστηκα να τρέχω για το ψωμί απ' το πρωί μέχρι το βράδυ». Για συνών. βλ. φρ. *τρέχω για το καρβέλι*, λ. *καρβέλι*.
- *τρώει το ψωμί χαράμι*, δεν είναι άξιος για τίποτα, είναι εντελώς ανίκανος, εντελώς άχρηστος: «μην του αναθέσεις τίποτα, γιατί τρώει το ψωμί χαράμι».
- *τρώω βρόμικο ψωμί*, κερδίζω τα απολύτως αναγκαία προς το ζην με πολύ αγώνα και κόπο: «κουράστηκα να τρώω μια ζωή βρόμικο ψωμί». (Λαϊκό τραγούδι: *σ' αυτόν τον τόπο όσοι αγαπούνε, τρώνε βρόμικο ψωμί, έλεγε ο Μπάτης μια Κυριακή*).
- *τρώω γλυκό ψωμί*, κερδίζω τα προς το ζην χωρίς ιδιαίτερο κόπο: «απ' τη μέρα που βολεύτηκα στο δημόσιο, τρώω γλυκό ψωμί».
- *τρώω με πόνο το ψωμί μου*, κερδίζω τα προς το ζην με μεγάλο κόπο: «απ' τη μέρα που βγήκα στη ζωή, τρώω με πόνο το ψωμί μου». (Λαϊκό τραγούδι: *γιατί, πατέρα, γιατί, πατέρα, είσαι θλιμμένος και σκεπτικός, ποια μαύρη σκέψη σε βασανίζει και το ψωμί σου με πόνο τρως*).
- *τρώω πικρό ψωμί*, κερδίζω τα προς το ζην με πολύ κόπο και αγώνα: «απ' τον καιρό που βγήκα στην ζωή, τρώω πικρό ψωμί». Πρβλ.: *αυτές γλυκαίνουν το πικρό μας το ψωμί και το φτωχόσπιτό μας φαίνεται παλάτι* (Τραγούδι).
- *τρώω ψωμί κι ελιά ή τρώω ψωμί κι ελιές*, βλ. συνηθέστ. *τη βγάζω με ψωμί κι ελιά*.
- *τρώω το ψωμί του*, βλ. φρ. *μου δίνει και τρώω ψωμί*.
- *φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*, περάσαμε μαζί τα πάνδεινα, μας συνδέουν παλιοί και στενοί δεσμοί: «με τον παππού σου ήρθαμε απ' τη Μικρασία με την Καταστροφή και φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι, μέχρι να ορθοποδήσουμε».
- *φάγαμε μαζί ψωμί κι ελιά ή φάγαμε μαζί ψωμί κι ελιές*, βλ. συνηθέστ. *φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*.
- *φεύγει σαν ψωμί, α.* (για προϊόντα) πουλιέται με μεγάλη ευκολία, έχει μεγάλη ζήτηση: «έριξε ένα νέο προϊόν στην αγορά, που φεύγει σαν ψωμί». *β.* (για δουλειές) εξελίσσεται χωρίς καμιά δυσκολία, πανεύκολα: «έχει βάλει το καπέλο του στραβά, γιατί η δουλειά που ανέλαβε φεύγει σαν ψωμί». Από το ότι το ψωμί ως βασική τροφή του ανθρώπου, καταναλώνεται καθημερινά με μεγάλη ευκολία. Συνών. *φεύγει σαν σπόρια / φεύγει σαν στραγάλια / φεύγει σαν φιστίκια*.
- *χαράμι το ψωμί που τρώει*, βλ. λ. *τρώει το ψωμί χαράμι*.
- *χάσικο ψωμί*, βλ. λ. [χάσικος](#).
- *χορταίνω ψωμί*, ζω άνετα από την εργασία μου, από τη δουλειά μου: «απ' τη μέρα που μπήκα στο δημόσιο χορταίνω ψωμί». (Λαϊκό τραγούδι: *πού είναι η προκοπή που έχω μες τη μαύρη μου ζωή; Κι αν δουλεύω σαν το σκλάβο δε χορταίνω το ψωμί*).
- *χωριάτικο ψωμί*, το καλοζυμωμένο, που είναι σφιχτό και με σκληρή κόρα: «στο σπίτι μας αγοράζουμε χωριάτικο ψωμί που είναι καμωμένο από αγνά υλικά, γιατί το δήθεν πολυτελείας γίνεται σαν λάστιχο, όταν πας να το κόψεις».
- *χωρίς ψωμί, χωρίς κρασί, παγώνει η αγάπη*, βλ. λ. [αγάπη](#).
- *ψωμί δε γίνεται χωρίς προζύμι*, για να πετύχει κανείς στο σκοπό του απαιτούνται τα κατάλληλα, τα απαραίτητα μέσα: «πώς πας ν' αρχίσεις δουλειά χωρίς να έχεις λεφτά! Δεν έχεις μάθει φαίνεται πως ψωμί δε γίνεται χωρίς προζύμι».

- ψωμί δεν είχαμε, τυρί μας ήρθε, βλ. λ. τυρί·
- ψωμί δεν έχουμε να φάμε, ραπανάκια για την όρεξη γυρεύουμε, λέγεται ειρωνικά για κείνους, που ενώ στερούνται τα απολύτως αναγκαία, επιζητούν τα περιττά.
- ψωμί και τυρί, ειρωνική απάντηση στην ερώτηση κάποιου με το τι(;)· βλ. και λ. τυρί·
- ψωμί κι ελιά, δηλώνει πολύ φτωχική ζωή: «όσοι μεγάλωσαν με ψωμί κι ελιά ξέρουν τι πάει να πει δύσκολη ζωή». (Λαϊκό τραγούδι: τώρα το πήρα απόφαση ν' αράξω στη στεριά, καλύτερα **ψωμί κι ελιά** και μες στην αγκαλιά σου παρά του κόσμου τα καλά και να 'μαι μακριά σου)·
- ψωμί κι ελιά και Κώτσο βασιλιά, βλ. λ. [βασιλιάς](#)·
- ψωμί, παιδεία, ελευθερία, το ιστορικό φοιτητικό σύνθημα κατά την εξέγερση του Πολυτεχνείου·
- ψωμί τυρί δεν είχαμε, χοντρή ψωλή γυρεύαμε, βλ. λ. [ψωλή](#).

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας